

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARI O'RTASIDA TABIIY FANLARNI O'QITISH TEXNIKASI

**Tursunova Nasiba Alisher qizi
Kimyo Xalqaro universitetining
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi
3-bosqich talabasi**

Annotatsiya: Bugungi XXI asr fan va texnikaning rivojlanishi ilm fanga bo'lgan talabning oshishiga, shu yo'l bilan birga tabiatning, butun borliqning ifloslanishiga sabab bo'lmoqda. Aynan ilm-fan mavqeyining oshishi va atrof-muhitning ifloslanmaslik talablarini muvozanatlash maqsadida bolalarni tabiat bilan tanishtirish metodikasini darslarda qo'llash bugungi ilg'or pedagoglarning tom ma'nodagi yuksak vazifalaridan biri desak mubolag'a bo'lmaydi. Ushbu maqolada tabiat bilan tanishtirish metodikasining ta'lim tizimida tutgan o'rni, jamiyatda egallagan mavqeyi va uning metodlari bo'yicha turli olimlarning fikrlari, hamda bolalarda ushbu metodlarni qay tartibda qo'llash to'g'risida mulohazalar keltirib o'tilgan va tegishli xulosalarga kelingan.

Kalit so'zlar: tabiat, metod, tabiat burchagi, „Avesto“, ko'rgazmali uslub, amaliy uslub, og'zaki uslub, navbatchilik, tabiatni asrash

Tabiat-bitmas va tuganmas xazinadir. Insonlar, qolaversa bolalar tabiat bilan uzviy bog'liq jarayonda yashaydi. O'rta Osiyo xalqlari qadimdan o'z ekologik qarashlariga ega. Eng mo'tabar, qadimgi qo'lyozmalar, „Avesto“ xalqimizning bebaho mulki hisoblanadi. Bu ilmiy va diniy kitob bundan 30 asr muqaddam shu zaminda yashagan ajdodlarimizning biz avlodlarga qoldirgan ma'naviy merosidir. „Avesto“ tabiat, jamiyat va inson o'rtasidagi munosabatlarni ma'naviy, ruhiy va axloqiy mezonlar orqali uyg'unlashtiruvchi, kishini qurshab olgan olamni o'rganishga chorlaguvchi falsafadir. „Avesto“da noyob dorivor giyohlar haqida qimmatli ma'lumotlar mavjud. Bundan tashqari, uy-joy, atrof-muhit, tabiatni muhofaza qilish, uni asrash to'g'risida tavsiyalar berilgan.

O'rta asrlarda ijod etgan olimlardan Muhammad Muso al-Xorazmiy, Abu Nasr Farobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino va boshqa olimlar tabiatshunoslik fanining rivojlanishiga katta hissa qo'shganlar. Ular hali ekologiya fani dunyoga kelmagan davrda tabiat va undagi muvozanat, o'simlik va hayvonot dunyosi, tabiatni asrash haqida qimmatli fikrlarni aytganlar. Shu o'rinda Abu Rayhon Beruniy shunday degan: „Erkin va nasl qoldirish bilan dunyo to'lib boraveradi. Garchi dunyo cheklangan bo'lsa-da, kunlar o'tishi bilan bu ikki o'sish natijasida ko'payish cheklanmaydi. Agar o'simliklardan yoki jonivorlardan biror xilining o'sishiga sharoit bo'lmay, o'sishdan to'xtasa ham, boshqalarida bu hol bo'lmaydi. Ular birdaniga paydo bo'lib, birdaniga yo'qolib ketmaydi. Bordi-yu Yer yuzini bir xil daraxt yoki bir xil hayvon butunlay qoplab olsa, bu holda hayvonning ko'payishiga ham, daraxtning o'sishiga ham o'rin qolmaydi. Shu sababdan dehqonlar ekinlarni o'toq qilib, keraksizini yulib tashlaydilar“.¹

Tabiat bilan tanishtirishning pedagog asoschilaridan S.A.Veretenikova „Bolalarni tabiat bilan tanishtirish metodikasi“ kitobida, har bir yosh guruhidagi bolalarni yil fasllariga qarab tabiat bilan tanishtirish metodikasini asoslab bergan.

P.G. Samorukova „Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni tabiat bilan tanishtirish“ o'quv qo'llanmasida tabiat bilan tanishtirish metodlari, vositalari va usullari, ish shakllari, bolalar bog'chasi hovlisidagi tabiat burchagini tashkil etish to'g'risidagi fikrlarni qayd etgan.

M.M.Markovskaya „Bolalar bog'chasida tabiat burchagi“ kitobida tabiat burchagini tashkil etishning shart-sharoitlari, undagi xona o'simliklari, hayvonlar, tabiat burchagidagi mavsumiy ishlar, bolalarni tabiat burchagidagi hayvonlar bilan tanishtirish yo'llarini ko'rsatib bergan.

Turli yosh guruhlarda bolalarni tabiat bilan tanishtirishda tarbiyachi **ko'rgazmali metod**-kuzatishdan keng foydalanadi. Kuzatish – tabiat jismlari va hodisalarning tabiiy sharoitlarda maqsadga yo'nalgan va bevosita shu hodisalarning borishiga aralashmagan holda sezgilar bilan qabul qila olishdir. Kuzatish murakkab bilish faoliyati bo'lib, bunda **idrok**, **tafakkur** va **nutq** ishtirok etib, **diqqat** talab etiladi.

Bolalarda tabiatga qiziqish bilan bir qatorda ularda ekologik tarbiyani ham rivojlantirib borish kerak. Masalan, bolalar qo'ng'iz va kapalaklarni tutib olib, nima qilar ekan deb, ularning qanot va oyoqlarini uzib tashlaydilar, yoki hayvonlarni, qushlarni qiynab, natijasi nima bo'lar ekan, deb qiziqadilar. Ularga tabiatning o'zaro bog'liqligini, ularni har birni ehtiyot qilish zarurligini, Ona tabiatni asrash kerakligini o'rgatish natijasida ham axloqiy tarbiyani, ham ekologik tarbiyani rivoj toptirish mumkin. „Tabiat bilan yaqin munosabatda bo'lish, kuzatuvchanlik bilan birgalikda bilishga ham qiziqishni o'rgatadi. Buning asosida taxminiy va tekshiruvchanlik refleksi yotadi va uning nihoyatda taraqqiy etishi insonning xarakterli xususiyatidir“²,-deb hisoblaydi

I. P. Pavlov. O'quvchilar, Bu nima?, Nima uchun?, Qanday qilib? kabi savollarni berganida bolalarni o'zlarini jalb qilib o'rgatishga erish maqsadga muvofiqdir.

O'yin metodi. Tabiatning oddiy hodisa va tasavvurlarini kengaytirish maqsadida o'tkaziladigan kuzatishlar bilan bir qatorda xilma-xil o'yinlardan keng foydalanish zarur. Boisi, bolaning 10 yil muddati o'yin faoliyatidan iborat ekanligini unutmasligimiz zarurdir. O'yinlar natijasida bolalar sezuvchanlik tajribasini orttiradilar, egallagan bilimlarini amalda tadbiiq qiladilar. Masalan, bolalar bilan „Ajoyib qopcha“, „Mevalar va ildizlar“, „Yilning to'rt fasli“, „Mevalar“, „Barglarni terib ol“ kabi didaktik, predmetli o'yinlar o'ynalsa, bolalarda xotira, diqqat, kuzatuvchanlikni o'sishiga yordam beradi, bolalarni yangi sharoitlardan foydalanishga o'rgatadi, turli aqliy jarayonlarni hamda axloqiy tarbiyani faollashtiradi, lug'at boyligini boyitadi, bolalarni jamoa bo'lib ishlashga o'rgatadi.

Bolalar mehnatini tashkil etish shakllaridan biri navbatchilikdir. Tabiat burchagida navbatchilik qilishni bolalar katta guruhda boshlaydilar. Mehnatning bu shakli mehnat malakalarini shakllantirish, uning ijtimoiy sabablarini shakllantirish imkonini yaratadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, bolalarda tabiat bilan tanishtirish metodini shakllantirishda yuqorida sanab o'tilgan metodlardan keng qamrovda foydalanish hamda o'quvchilarda axloqiy tarbiya, aqliy tarbiya, ekologik tarbiya, estetik tarbiyalarni kamol toptirish joiz. Albatta, bu uchun sinf xonalarida tabiat burchagini tashkil qilish, o'quvchilar bilan mavzularga oid ekskursiya sayohatlarini o'tkazib turish, didaktik o'yinlarni tez-tez tashkil qilish, navbatchilikni yo'lga qo'yish, tabiatni sevisish hamda uni asrash kabi tushunchalarni singdirish kabi ta'limiy ishkarni bajarishimiz joizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abu Rayhon Beruniy. „Tabiat bilan tanishish metodikasi“ kitobi. O. Hasanboyeva, X. Jabborova, Z. Nodirova. Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. 2013
2. I.P. Pavlov. „Tabiat bilan tanishish metodikasi“ kitobi. O. Hasanboyeva, X. Jabborova, Z. Nodirova. Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. 2013
3. „Tabiat bilan tanishish metodikasi“ kitobi. O. Hasanboyeva, X. Jabborova, Z. Nodirova. Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. 2013